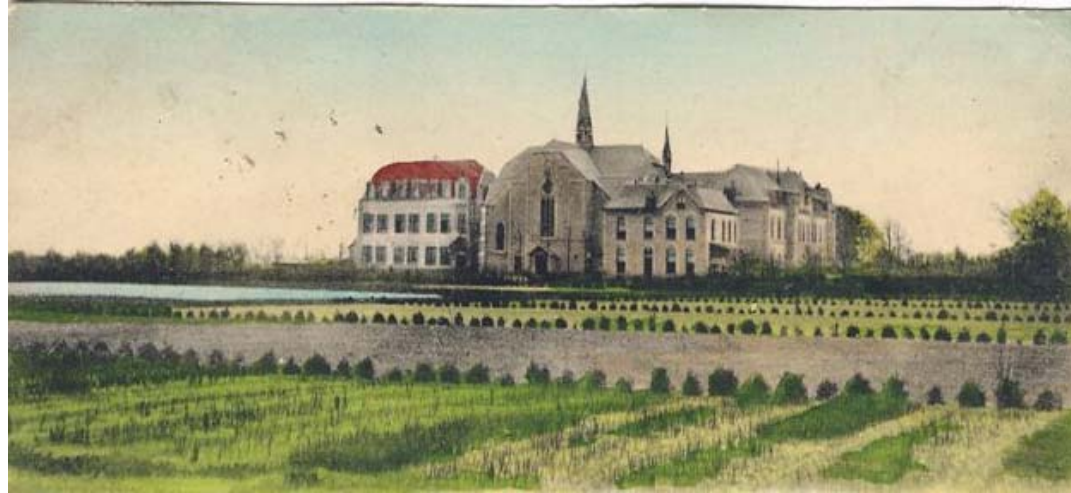

Het complex Sint Luciaklooster te Bennebroek

Een architectuurhistorische en stedenbouwkundige verkenning

Het complex Sint Luciaklooster te Bennebroek

Een architectuurhistorische en stedenbouwkundige verkenning

Bureau M & D M

Maart 2005

Inhoud

<i>Voorwoord</i>	2	<i>Bijlage I: Korte beschrijvingen van de panden zoals gedaan door het Cuypersgenootschap, een introductie</i>
<i>1 Een korte geschiedenis</i>	3	<i>Bijlage II: De auteurskwestie</i>
<i>1.1 Inleiding</i>	3	<i>Bijlage III: Kloostertuin bij het St. Luciaklooster te Bennebroek, Verslag van een oriënterend terreinbezoek, Tuinarchitectenbureau Wijnhoven</i>
<i>1.2 Het complex</i>	3	
<i>2 De behandeling van de monumentenaanvraag</i>	5	
<i>3 Toetsing van het complex aan de criteria van de RDMZ</i>	7	
<i>3.1 Inleiding</i>	7	
<i>3.2 Toetsing</i>	7	
<i>3.3 Conclusie toetsing</i>	10	
<i>4 De criteriatoets gerelateerd aan de uitgebrachte zienswijzen</i>	11	
<i>5 Toetsing bouwvisie aan de gevonden monumentale waarden</i>	13	
<i>6 Samenvatting en conclusie</i>	16	
<i>Literatuur</i>	17	

Bij de afbeeldingen op de titelpagina en het omslag: van links naar rechts, de afgebroken school, de kerk en de pastorie.

Voorwoord

Naar aanleiding van de recente ontwikkelingen rond het terrein van het Sint Luciaklooster is aan bureau M & D M te Amsterdam gevraagd het kloostercomplex te beoordelen op de al dan niet aanwezige monumentale waarden, waarbij specifiek wordt ingegaan op de vraag in hoeverre (beperkte) bebouwing zich verhoudt tot deze waarden. Een extern bureau is om advies gevraagd omdat de waarden worden betwist dan wel verschillend beoordeeld. De opdracht is verleend door de vereniging Meerwijk-Bennebroek. Aanvullende, informele gesprekken zijn gevoerd met het Cuypersgenootschap, dat de aanvraag tot plaatsing van het complex in het rijksmonumentenregister verzorgde en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ), die genoemde aanvraag in eerste instantie heeft afgewezen. Voorts is in onze opdracht een quick-scan uitgevoerd naar de landschappelijke waarden van de kloostertuin door Ir N. Wijnhoven, tuin- en landschapsarchitect (Tuinarchitectenbureau Wijnhoven), die verbonden is aan de werkgroep Nederlandse Kloostertuinen (zie ook de Bijlage III). De objecten die in de beoordeling betrokken worden, zijn:

- 1 Sint Luciaklooster, Schoollaan 70
- 2 Kloostertuin met toegangshek, portiershuisje en overige hieronder nader te noemen objecten, Schoollaan bij 70
- 3 RK-Sint Josephkerk, Kerklaan 11
- 4 RK-pastorie, Kerklaan 9
- 5 Sint Franciscusschool, Kerklaan 6
- 6 Voormalige rectoraatswoning 'Duinlust', Schoollaan 72

Het rapport voorziet in de eerste plaats in een toetsing van het complex en de hierboven genoemde afzonderlijke objecten aan de criteria zoals die door de RDMZ zijn opgesteld in het kader van het

Monumenten Selectie Project (Hoofdstuk 3).¹ Vrije rondgang binnen de kloostertuin bleek niet toegestaan waardoor een aantal elementen niet nader onderzocht kon worden. Uit bronnenonderzoek is echter genoegzaam gebleken dat deze elementen tot de oorspronkelijke tuinaanleg behoorden vandaar dat deze wel in het rapport zijn opgenomen. Ten tweede wordt de uitkomst van de toetsing vergeleken met de eerder uitgebrachte zienswijzen (Hoofdstuk 4). Ten derde worden de (voorlopige) bouwplannen, die voorzien in een school en een aantal appartementen in de kloostertuin en de sloop van de oude school, getoetst aan de gevonden monumentale waarden (Hoofdstuk 5). Alvorens echter tot de beoordeling over te gaan, wordt een kort historisch overzicht van het complex gegeven, alsmede een commentaar op de gang van zaken rond de monumentenaanvraag, bij wijze van samenvatting van eerder geproduceerde stukken (Hoofdstukken 1 en 2). Tot dit laatste is besloten omdat geconstateerd wordt dat het onderzoek naar eventuele monumentale, cultuur- en architectuurhistorische waarden over het algemeen plaatsvindt als de planvorming reeds in een vergevorderd stadium is en de bouwplannen vanuit de opdrachtgever tot een *casus belli* geworden zijn. In deze situaties - en ook dat is bij herhaling geconstateerd - wordt de discussie inhoudelijk niet meer zuiver gevoerd. In algemene zin behelst onderhavig rapport dan ook de dringende aanbeveling bij grote bouwplannen het architectuur- en cultuurhistorisch onderzoek vooraf uit te laten voeren, bij voorkeur aangestuurd vanuit de overheid. Bovenstaande constatering is onverkort van toepassing op de gang van zaken rond het Sint Luciaklooster.

¹ Het MSP vormde de basis van de nieuwe, jonge rijksmonumentenlijst, als vervolg op het Monumenten Inventarisatie Project, het MIP. De in het MSP geselecteerde panden werden na beschrijving opgenomen in de Concept Indicatieve Lijst (CIL). Deze panden werden vervolgens in procedure genomen tot plaatsing op de Rijksmonumentenlijst.

1 Een korte geschiedenis

1.1 Inleiding

Bij de aanvraag zoals gedaan door het Cuypersgenootschap 23 mei 2002 wordt voldoende (cultuur)historische achtergrondinformatie geleverd - gegevens die ten opzichte van het MIP als nieuwe feiten en omstandigheden gelden - en ook de objecten worden voor het doel adequaat beschreven (zie ook Bijlage I). Onvolledigheden en onjuistheden zijn zeker aan te wijzen, maar slechts op ondergeschikte details. Voor zover relevant komen deze hieronder aan de orde bij de toetsing aan de criteria.

1.2 Het complex

Het St. Luciaklooster is ontstaan als gevolg van de inspanningen van enerzijds pastoor C. Scheiberling, met als doel het Rooms Katholiek kleuter- en lager onderwijs in zijn parochie te stimuleren en anderzijds als gevolg van de expansiedrang van de zusters van het Sacré-Coeur, de hoofdzetel in Parijs, maar het initiatief genomen door de vestiging te Brussel in de persoon van Mère de Cléry. Deze expansie- of liever gezegd zendingsdrang is te beschouwen als RK missiewerk. Het protestantse noordelijk deel van Nederland werd in Rome als niet minder dan een afvallige provincie beschouwd en toen het aantal zusters tot twaalf was gestegen, werd veelbetekend gesproken van de twaalf apostelen. Kloosterstichtingen in het katholieke zuiden van Nederland waren uit de aard der zaak meer talrijk en daarom minder bijzonder. Genoemde gecombineerde wens leidde vanaf 1895-1896 tot de oprichting van het klooster en de oprichting van een school alsmede een pensionaat of kostschool voor

katholieke meisjes uit gegoede gezinnen. Het klooster in Bennebroek was daarmee het eerste klooster van de Heilig Hartcultus in Nederland.² Bij de opening van het klooster doteerden de anciennes van buitenlandse Sacré-Coeur-huizen geschenken, zoals geld voor de Lourdesgrot, het Mariabeeld en het H. Hartbeeld, alle objecten van wezenlijke betekenis voor de inrichting van de kloostertuin.

Mère de Cléry

De bouw van de kerk was aan deze ontwikkeling voorafgegaan, geïnitieerd door dezelfde pastoor Scheiberling. De eerste kerk uit 1894, in dezelfde neorenaissancestijl als het latere klooster, stortte in één in 1894 en werd vervangen door de huidige kerk in 1900, in een meer eigentijdse stijl. De pastorie - eveneens uit 1900 - behoort aan de kerk. Als rectoraatswoning, dus ten behoeve van de kloosterpastoor, werd een bestaand woonhuis in gebruik genomen, 'Duinlust', voorheen behorend bij het gelijknamige landgoed.

Het onderwijs op de parochieschool werd verzorgd door 'Mères' (koozusters die het Latijnse koorgebed konden bidden) met Nederlandse diploma's. Voor de meer huishoudelijke taken waren er 'Soeurs' (hulpzusters). Het schoolgebouw, uit 1895, is in 1977 afgebroken, maar de katholieke jongensschool uit 1929, afgesplitst nadat de zusters van het H. Hart reeds vertrokken waren, bestaat nog, op enige afstand van de oorspronkelijke locatie.

² De vestiging Blumenthal bij Vaals werd niet als een echte Nederlandse vestiging gezien.

Vanwege de matige bereikbaarheid was de vooruitgeschoven, zeer noordelijke post van de zusters van het H. Hart, gedoemd te verdwijnen. Een van de belangrijke functies immers, de opvoeding van meisjes uit de betere kringen volgens de eigen principes, kon slechts ten dele vervuld worden. In 1919 namen de zusters Franciscanessen het klooster over en verhuisden de laatste pensionnaires naar het Heilig Hartklooster in Arnhem.

Ontwerper van de pastorie en de kerk is de Haarlemse architect Nicolaas Nelis. De school van 1929 is van de Heemstedse architect Nijman. De ontwerpers van het klooster en de tuin staan ter discussie of zijn onbekend (zie ook Bijlage II).

Het op de plaats van de afgebroken school gebouwde appartementencomplex is een stedenbouwkundig en architectonisch minder geslaagde invulling binnen de omgrenzingen van het kloostercomplex. Aan de randen van het complex is de invulling evenmin erg sterk zoals het gebouw van de gemeentewerf toont.

De groene oase van de kloostertuin met daarin het ensemble van R.K. bouwwerken werd in de loop der jaren langzaam ingesloten door het uit- en inbreidende Bennebroek. De open zijde aan de kant van de Ringvaart, voormalig cultuurland, is geheel bebouwd geraakt en aan de andere kant zijn diverse ontwikkelingen gaande. Een deel van de oprukkende bebouwing is inmiddels al weer gesloopt en zal op termijn vervangen worden door nieuwbouw.

Volgende pagina

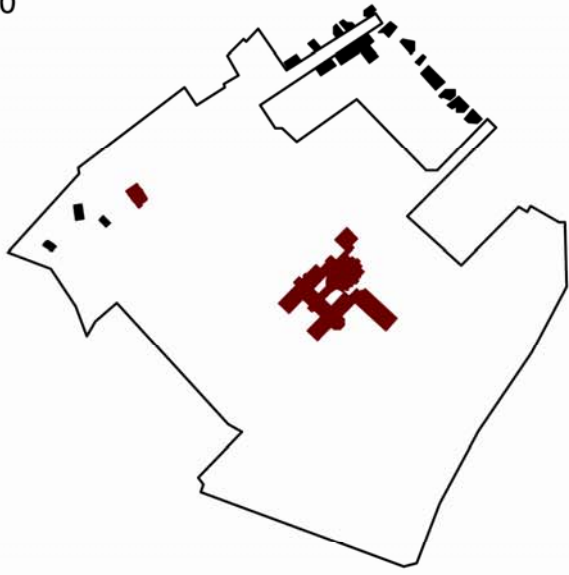
De plattegronden laten de situatie in en rond de Oude Kern zien van achtereenvolgens rond 1900, rond 1935, de contemporaine situatie en de situatie waarbij de toekomstige ontwikkelingen zijn ingetekend. In deze laatste kaart is de mogelijk toekomstige bebouwing paars ingekleurd. In rood de eigendommen van het klooster.

Nadrukkelijk wordt gesteld dat deze invulling een volumestudie betreft uit de Visie Oude kern, niet een concreet stedenbouwkundig plan.

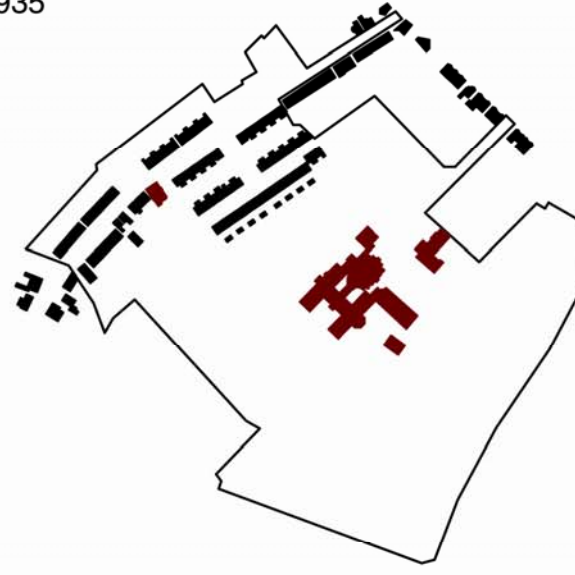
De gesloopte bebouwing aan de Wilhelminalaan is nog wel aangegeven op de kaart omdat hier plaatsvervangende nieuwbouw gerealiseerd wordt in ongeveer vergelijkbare bouwvolumes en op dezelfde afstand van het klooster. Geschetst wordt een beeld, een mogelijk scenario, zoals dat naar voren wordt gebracht door de Gemeente Bennebroek.

Nog steeds is duidelijk te zien hoe de kern van het complex gevormd wordt door het klooster met de tuin, kerk en pastorie, terwijl de functioneel meer verwijderde gebouwen ook geografisch zich in de periferie bevinden (HGrafiek).

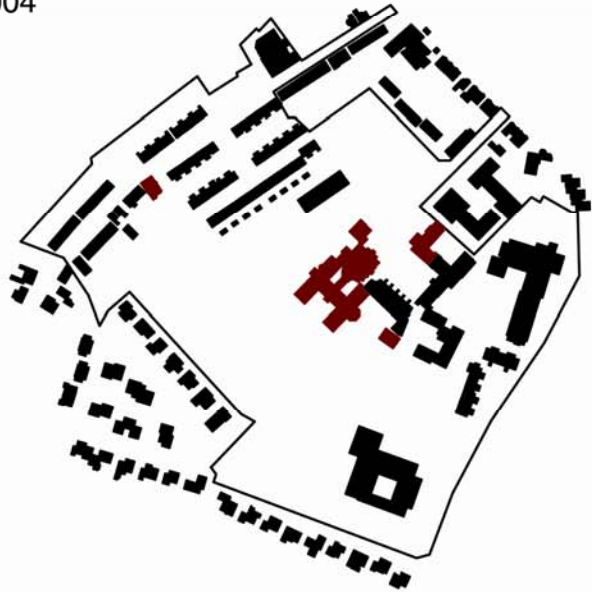
1900

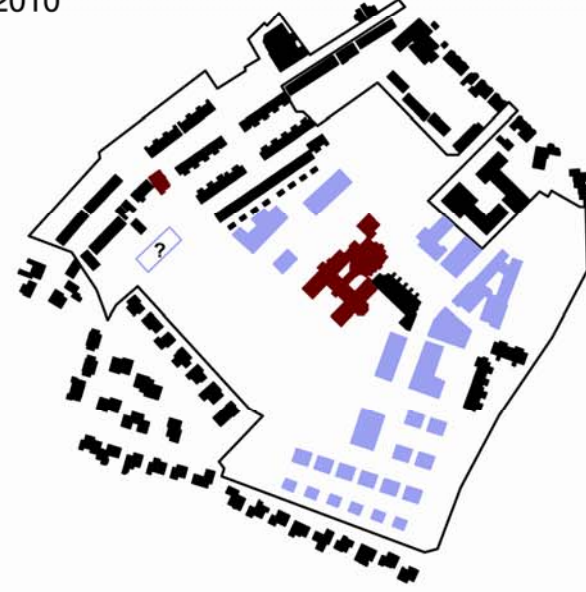
1935

2004

2010

2 De behandeling van de monumentenaanvraag

Na het vertrek van de zusters van het H. Hart vertrekken nu ook de zusters Franciscanessen, waarbij het voormalige RK complex vrijkomt. De ontwikkeling van verdichting en inbreiding is in Bennebroek, net zo min als in andere Nederlandse gemeentes, tot stilstand gekomen en ook hier is de druk op de ruimte onverminderd groot. Het vertrek van de zusters is aanleiding geweest na te denken over de toekomst van deze bouwwerken en de groene ruimte van de tuin. Met name de kloostertuin is onderwerp van gesprek waarbij sprake is van twee elkaar uitsluitende benaderingen: het toelaten van (beperkte) bebouwing, bestaande uit appartementen of villa's en een schoolgebouw dan wel in het geheel géén bebouwing toestaan, met uitzondering van de voormalige locatie van de gemeentewerf annex brandweerkazerne. Een tweede punt betreft de sloop van de oude Sint Franciscusschool.

Op grond van nader onderzochte cultuur- en architectuurhistorische waarden heeft het Cuypersgenootschap op 23 mei 2002 de aanvraag gedaan bij de RDMZ tot opname van het kloostercomplex in het Rijksmonumentenregister. Deze aanvraag is mede ingegeven omdat het onderzoek van het MIP ontoereikend werd geacht. De gemeente heeft in 2003 opdracht gegeven tot het opstellen van een Cultuurhistorische Notitie en in 2004 tot het ontwikkelen van een visie op de Oude Kern.³

Hoewel voor- en tegenstanders van bebouwing de waardering voor het complex delen, is er verschil in inzicht over de ruimte bij

³ Opgesteld door respectievelijk drs. M.A.C. Polman Advies en de Grontmij Nederland BV.

herontwikkeling van het gebied. Dit is geen onbekend fenomeen en ook het inschakelen van een derde, onafhankelijke partij is niet ongebruikelijk. Alvorens over te gaan tot de daadwerkelijke toetsing van het complex aan de criteria van de RDMZ is het daarom zinvol enige opmerkingen te maken over de tot nu toe gevolgde procedure. Dit mede omdat ook onzes inziens deze toetsing in het MIP grofmazig is uitgevoerd en ook in het vervolgtraject achterwege is gebleven.

De door het Cuypersgenootschap gedane aanvraag is door de RDMZ afgewezen. De RDMZ gaat niet expliciet in op de aangevoerde argumenten, maar laat het oordeel omtrent de monumentwaardigheid over aan de lagere overheid. De argumenten van de Raad voor Cultuur, die de aanvraag van het Cuypersgenootschap op onderdelen ondersteunt, worden niet meegewogen. Daarbij wordt uitdrukkelijk verwezen naar het beleidsuitgangspunt dat aan de lagere overheden een zekere vrijheid wordt gegeven.

*'Aan de overwegingen van de Monumentenwet 1988 ligt onder meer ten grondslag het meer betrekken van lagere overheden bij het behoud van monumenten. In de Memorie van Toelichting wordt het grote belang gememoreerd dat in de huidige wet wordt gehecht aan de inbreng van vooral de gemeente over de aanwijzing. Hoewel op rijksniveau over het al dan niet beschermen wordt beslist, komt aan de adviezen van de lagere overheden een invloedrijke plaats toe. Slechts op zwaarwegende gronden zal de minister van die adviezen kunnen afwijken. In dit geval bestaat daartoe geen aanleiding'.*⁴

De lagere overheid is in het onderhavige geval partij in die zin dat het de uitdrukkelijke wens van de gemeente is hier te bouwen.

⁴ Besluit RDMZ, RW-2002-1484, 22 oktober 2004, Bijlage Besluitmotivering, conclusie.

Deze omstandigheid zijn zwaarwegend genoeg om af te wijken van het door de lagere overheid gegeven advies, in ieder geval zelfstandig een oordeel te vellen. Daarbij speelt een bepalende rol dat in Bennebroek geen ambtenaar is aangesteld met specifieke kwalificaties op het gebied van architectuur en monumenten.

*‘De raad van de gemeente Bennebroek heeft bij besluit d.d. 7 november 2002 geadviseerd negatief te beslissen inzake het verzoek tot bescherming als rijksmonument. Volgens de gemeente is niet gebleken dat bijzondere waarde aan de kwaliteit en de architectuur van de objecten moet worden toegekend. Verder is niet gebleken dat bijzondere waarde moet worden toegekend aan het stedenbouwkundige belang van het complex. De aangevoerde argumenten voor samenhang tussen de verschillende objecten wordt door de gemeente sterk betwijfeld’.*⁵

De Cultuurhistorische Notitie die de gemeenteraad laat opstellen door een deskundige verschijnt in september 2003. Hieruit blijkt dat wel degelijk sprake is van monumentale waarden en bovendien van een samenhang binnen de verschillende complexonderdelen.⁶ In het concept staan alle bouwwerken met de tuin vermeld als potentieel monumentwaardig, maar de raad laat bij de vaststelling (januari 2004) van de notitie de potentiële gemeentelijke monumentenlijst als zodanig in zijn geheel vervallen. In de notitie staat nog wel te lezen:

⁵ Geciteerd uit besluit RDMZ, RW-2002-1484, 22 oktober 2004, Bijlage Besluitmotivering, Advies gemeenteraad. Uit latere stukken, bijvoorbeeld het antwoord van de gemeente aan Toornend & Partners, kenmerk GW/04/470, 14 december 2004, blijkt een tegenovergestelde mening.

⁶ De ambtelijke ondersteuning bij het opstellen van de Notitie komt van RO/Sector Gemeentewerken.

*‘Het St. Luciaklooster en [...] kunnen gezien worden als de nieuwe ‘buitenplaatsen’. Ze zijn complexmatig nog intact, redelijk gaaf en bezitten, als ensemble, belangrijke cultuurhistorische waarden’.*⁷

En even verder:

*‘Het laat 19de-eeuwse Sint Luciaklooster is een karakteristiek ensemble. De samenhang tussen gebouw, kerk, pastorie, kloostertuin met waterpartijen, beplanting en objecten en kerkhof is uniek en cultuurhistorisch uitermate waardevol’.*⁸

De conclusie in de Notitie is dat het complex in aanmerking komt voor een beschermde status en dat de groene oase van de kloostertuin gehandhaafd en versterkt dient te worden.⁹

Een tweede argument waarom de RDMZ bescherming van rijkswege niet te rechtvaardigen vindt is dat bij het MIP/MSP al gebleken is dat de objecten van onvoldoende nationaal belang waren en dat er geen sprake is van nieuwe feiten of veranderde omstandigheden. Maar cultuurhistorische achtergrondinformatie was ten tijde van het MIP/MSP niet bekend, en ook is tijdens het MIP/MSP niet gelet op de zeldzaamheidswaarde omdat er toen eenvoudigweg geen overzicht was van alle kloostercomplexen in Nederland. Het onderzoek is nu wél gedaan en heeft nieuwe feiten opgeleverd. Pas bij de beschikking over voldoende informatie kan het nationaal belang getoetst worden. Over het nationaal belang hieronder meer in paragraaf 3.2 onder III en V.

Verder stelt de RDMZ dat wel een lokaal belang in het geding is, maar waarom wordt evenmin duidelijk. Ook hier is geen argumentatie.

⁷ Pagina 31.

⁸ Pagina 32.

⁹ Pagina 39.

Specifiek wordt ook de tuin van lokaal belang genoemd. Opmerkelijk omdat in dat geval sprake is van een tegenstrijdige opvatting ten opzichte van het raadsbesluit van 7 november 2002, zoals hierboven geciteerd. Met andere woorden: ook om deze redenen is sprake van zwaarwegend belang, in ieder geval een reden voor de RDMZ zelf tot een gedegen toetsing te komen.

Geconcludeerd wordt dat de RDMZ de besluitmotivering niet zozeer ondeugdelijk heeft gemotiveerd maar in het geheel niet heeft gemotiveerd. Gezien het bovenstaande zijn er genoeg redenen het complex nader te beschouwen.

3 Toetsing van het complex aan de criteria van de RDMZ

3.1. Inleiding

Een gedegen toetsing aan *alle* criteria, zoals opgesteld door de RDMZ, is voorafgaand aan de planvorming niet uitgevoerd. In de aanvraag van het Cuypersgenootschap wordt echter wel een aantal criteria opgesomd, op punten weersproken door het Luciaklooster en de gemeenteraad. Deze fragmentarische benadering maakt een heldere beoordeling van de monumentale waarden niet mogelijk, temeer daar in de discussie hoofd- en bijzaken op één lijn worden geplaatst. Illustratief is de wijze waarop de auteursrechtelijke toeschrijving aan de architect Vilain, dan wel aan een der zusters, gezien wordt als zwaarwegend argument bij de bepaling van de monumentale waarden.¹⁰ De kwestie is op zich boeiend en daarom

¹⁰ Of meer vilein in de depreciatie van de monumentenaanvraag als zodanig.

en tevens voor een volledig begrip separaat opgenomen onder Bijlage II.

Een rijksmonument behoeft niet aan alle criteria te voldoen, maar terecht houdt de RDMZ zichzelf het recht toe bepaalde criteria op hun waarde te wegen. Dit dient uiteraard gedegen beargumenteerd te worden. Sommige criteria sluiten elkaar uit, andere zijn subsidiair of alternatief. Subjectiviteit is daarbij niet geheel uit te sluiten.

3.2 Toetsing

De criteria zijn onderverdeeld over categorieën van waarde.

I	Cultuurhistorische waarden
II	Architectuurhistorische waarden
III	Ensemblewaarden
IV	Gaafheid/Herkenbaarheid
V	Zeldzaamheid

Iedere categorie bevat een aantal criteria, alternatief of subsidiair. Hieronder volgt een uitgewerkte toetsing aan de criteria van het complex in zijn geheel en van de afzonderlijke complexonderdelen.

I Cultuurhistorische waarden

Vier alternatieve criteria worden genoemd waarvan de eerste twee mogelijk toepasselijk zijn:

1- belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) culturele, sociaal-economische en/of geestelijke ontwikkeling(en);

- 2- belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) geografische, landschappelijke en/of bestuurlijke ontwikkeling(en);
- 3- belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) technische en/of technologische ontwikkeling;
- 4- belang van het object/complex wegens innovatieve waarde of pionierskarakter;

De Raad voor Cultuur heeft al genoemd het cultuurhistorisch belang vanwege de plaats van het klooster in de ontwikkelingsgeschiedenis van het onderwijs in Nederland. In combinatie met de geschiedenis van de zendingsdrang van de zusters van het H. Hart in algemene zin, waarbij de vestiging in Bennebroek een voortrekkersrol speelde, is de Cultuurhistorische waarde evident aanwezig. Deze waarde betreft het complex als zodanig, maar het in de diverse zienswijzen naar voren gebrachte argument dat niet alle onderdelen in dezelfde mate tot het complex gerekend kunnen worden verdient een meer specifieke beoordeling. Hierover meer onder de criteriumcategorie III. Het tweede criterium is minder sterk, maar desalniettemin vormt de wijze waarop het complex gerelateerd is aan de groenaanleg een bijzondere constellatie (zie ook Bijlage III). De alternatieve criteria 3 en 4 zijn niet van toepassing.

II Architectuurhistorische waarden

Hier worden vijf mogelijke criteria gegeven:

- 1- het belang van het object/complex voor de geschiedenis van de architectuur en/of bouwtechniek;
- 2- bijzonder belang van het object/complex voor het oeuvre van een bouwmeester of architect;

- 3- belang van het object/complex wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp;
- 4- belang van het object/complex wegens het bijzondere materiaalgebruik en/of de ornamentiek;
- 5- belang van het object/complex wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieuronderdelen;

In deze categorie is een zekere mate van subjectiviteit niet uit te sluiten. Gezien de voorgeschiedenis, is hier gekozen voor een beperkte uitleg van het criterium. Hierdoor valt het eerste criterium af. Op lokaal niveau is het complex zeker van belang voor de geschiedenis van de architectuur, maar landelijk niet. Het tweede criterium valt niet veel over te zeggen, omdat wie de architect ook is (zie Bijlage II) in alle gevallen het oeuvre te beperkt is om hier een zinnig oordeel over te vellen.

Hoogwaardige esthetische kwaliteiten gelden het kloostergebouw en de tuinaanleg, maar niet de overige gebouwen, die ook in dit geval wel van lokaal belang zijn. Terecht is er op gewezen in de zienswijze van de zusters dat deze kwaliteiten niet nader onderbouwd zijn. De kwaliteiten van de hoogwaardige tuinaanleg zijn nu wel beschreven in Bijlage III. Hierbij nadrukkelijk inbegrepen zijn alle elementen die tot de aanleg behoren (grot, beeld, portiershuisje etc.). De esthetische kwaliteiten van het kloosterontwerp zijn kort samengevat gelegen in de heldere en afleesbare compositie van de gevels en de plattegrond, de ordening der samenstellende bouwvolumes binnen een dergelijk groot bouwwerk tot één geheel, de proportionering van de diverse bouwdelen binnen de gevelcompositie en de consequent doorgevoerde detaillering. Deze kwaliteiten kunnen naar believen worden uitgewerkt. Bij een verbouwing is een uitgebreidere beschrijving van de monumentale waarden gewenst.

Het criterium 4 (materiaalgebruik en ornamentiek) is niet van toepassing en het criterium 5 (samenhang interieur en exterieur) is niet van toepassing op het hoofdgebouw, maar wel op de school en de kerk.

III Ensemblewaarden

Ook hier vijf criteria, die niet alle even belangrijk lijken te zijn:

- 1- betekenis van het object/complex als essentieel onderdeel van een groter geheel, dat cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig van (inter)nationaal belang is
- 2- bijzondere betekenis van het object/complex wegens de situering verbonden met de ontwikkeling/uitbreiding van een streek, stad, dorp of wijk.
- 3- belang van het complex wegens de wijze van verkaveling/inrichting/voorzieningen;
- 4- bijzondere betekenis van het object/complex voor het aanzien van een streek, stad, dorp of wijk.
- 5- belang van het object/complex wegens de hoogwaardige kwaliteit van de bebouwing en de historisch-ruimtelijke relatie met groenvoorzieningen, wegen, wateren en/of bodemgesteldheid;

Afgezien van de vraag of het complex nationaal van belang is, kan gesteld worden dat het internationale cultuurhistorische aspect, de zendingsdrang vanuit het Francofone België der zusters van de in Nederland wezensvreemde Heilig Hartcultus in de noordelijke, protestantse contreien geheel onderbelicht is gebleven. Dit criterium is van toepassing. Subsidiar zijn de criteria 2 en 4 van toepassing, zoals voldoende blijkt uit de Cultuurhistorische Notitie. Dat twee bouwwerken, de school en de rectoraatswoning, geen stilistische verwantschap vertonen met de overige bebouwing is een feit dat

voor de vaststelling van ensemblewaarden van belang is. Met name Duinlust, niet gebouwd voor het klooster en niet meer in gebruik bij het klooster, is nauwelijks als complexonderdeel te beschouwen. En ook de school, gebouwd in de periode dat de zusters van het Heilig Hart reeds waren vertrokken en het onderwijs in Nederland ingrijpend gereorganiseerd was, behoort tot een andere, latere ontwikkeling. Het washuis behoort tot het complex, maar is van een latere bouwperiode en vertoont geen stilistische verwantschap. De kas is duidelijk een element binnen de tuin, maar maakt in de huidige verschijningsvorm geen deel uit van de oorspronkelijke aanleg.

De kern van het ensemble wordt uitgemaakt door het klooster en de tuin, terwijl de kerk en de pastorie - uit dezelfde bouwperiode - op te vatten zijn als onlosmakelijk verbonden met het complex. De eenheid tussen tuin en klooster lijkt overigens niet of nauwelijks meer ter discussie te staan.¹¹ De school en Duinlust zijn historisch wel verbonden met het complex, maar deze verbondenheid is te veraf om van ensembleonderdelen te spreken. Dat geldt ook - om andere redenen - voor de kas en het washuis.

IV Gaafheid/Herkenbaarheid

Drie criteria, alle drie van toepassing:

- 1- belang van het object/complex wegens de architectonische gaafheid van ex- en/of interieur;
- 2- belang van het complex wegens de hoogwaardige kwaliteit van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, en tuinaanleg e.d.);

¹¹ Zie ook noot 5.

3- belang van het object/complex in relatie tot de structurele en/of visuele gaafheid van de stedelijke, dorpse of landschappelijke omgeving;

Opvallend is het eerste criterium, *ex- en/of* interieur. Hieruit volgt dat het ontbreken van een gaaf interieur niet een doorslaggevende reden is een pand niet te plaatsen. Het klooster heeft een gaaf exterieur, de school heeft een aanbouw, maar is in aanzicht en in het interieur tamelijk gaaf. Ook de pastorie en de kerk zijn gaaf. En het tweede criterium lijkt met de Bennebroekse kloostertuin in het achterhoofd te zijn opgesteld.

Vanuit de zusters is er op gewezen dat de moestuin niet meer in gebruik is. Bij het beoordelen van de gaafheid van een parkaanleg is echter per definitie de beplanting niet doorslaggevend, omdat deze zelden uit de tijd van de eerste aanleg stamt. Waar het om gaat is of de ruimte als zodanig nog te onderscheiden valt en daar is in dit geval zeker sprake van, in de leegte en in de omringende groene erfafscheiding. In het verslag van Tuinarchitectenbureau Wijnhoven (Bijlage III) wordt hoge waarde toegekend aan de moestuin als hoofdkenmerk van een kloostertuin.

Over de gaafheid van het complex als zodanig, een samengesteld criterium dat in de criteria van de RDMZ feitelijk niet voorkomt, zie Hoofdstuk 4.

V Zeldzaamheid

Twee criteria:

1- belang van het object/complex wegens architectuurhistorische, bouwtechnische, typologische en functionele zeldzaamheid, eventueel verbonden met een bijzondere ouderdom;

2- uitzonderlijk belang van het object/complex wegens één of meer van de onder I t/m IV genoemde kwaliteiten.

Het eerste criterium is van toepassing op het kerkgebouw, architectuurhistorisch bijzonder vanwege de bouwgeschiedenis, het 'onaffe' ontwerp en typologisch, een centraalbouw met hoog opgetrokken muren met een kleine toren een overgangsvorm naar de meer moderne kerkenbouw van de interbellumperiode. Uit het tweede punt blijkt dat bij een zware weging van een van de eerder genoemde kwaliteiten sprake is van een additioneel criterium. Kloosters in Nederland zijn niet zeldzaam en lang niet alle kloosters zijn rijksmonumenten. Dus er moeten termen aanwezig zijn om nu net dat ene klooster te onderscheiden van de andere. Dat kan doordat sprake is van de benoemde zeldzaamheidscriteria uit het eerste punt of vanwege één van de eerder genoemde punten. En hier wreekt zich dat in het MIP de cultuurhistorische waarde niet terdege onderzocht is, omdat kloosters uit deze periode in het Westen van Nederland wel degelijk uitzonderlijk zijn. De vestiging van de zusters van het H. Hart was in 1895 voor Nederland een unieke en historische gebeurtenis, tot stand gekomen door buitenlandse religieuze inmenging. Dit internationale tintje verleent het kloostercomplex zeker een meerwaarde. Daar draagt aan bij dat de architect mogelijk een buitenlander is geweest, maar op zich is *dat* niet doorslaggevend in de discussie (zie ook Bijlage II). Op dit internationale, cultuurhistorische aspect hebben de raad en ook de RDMZ onvoldoende gelet.

3.3 Conclusie toetsing

Onafhankelijk van de beoordeling zoals die heeft plaatsgevonden valt uit bovenstaande toetsing af te leiden dat het complex 'scoort' op alle categorieën.

De bevindingen kunnen in het volgende schema worden samengevat, waarbij het complex niet de school en Duinlust omvat, maar wel de overige, samenhangende objecten. De laatste kolom is dus nadrukkelijk geen optelsom van de andere kolommen.

	<i>Klooster</i>	<i>Tuin</i>	<i>Kerk</i>	<i>Pastorie</i>	<i>School</i>	<i>Woning</i>	<i>Complex</i>
<i>CH-waarde</i>	++	++	+	+	+	+	++
<i>Architectuur</i>	+	++	+	+	+/-	+	+
<i>Ensemble</i>	++	++	+	+	+/-	-	++
<i>Gaafheid</i>	+	+	++	+	+	+	+
<i>Zeldzaamheid</i>	++	++	+	-	-	+/-	++

++ zeer hoog, + hoog, +/- gemiddeld, - laag, -- zeer laag

Geconcludeerd kan worden dat het complex als geheel overal op scoort, op sommige onderdelen heel hoog, op andere gemiddeld. Vanwege de historische en stilistische verschillen in de objecten wordt een onderscheid gemaakt tussen de school en het rectoraat en de andere gebouwen inclusief groenaanleg. De kerk en de pastorie worden door de Raad voor Cultuur uitgesloten. Met name de pastorie scoort inderdaad minder op de kwaliteit van het ontwerp en de zeldzaamheid. Toch is de rol van deze gebouwen in stedenbouwkundig opzicht belangrijk en niet zonder waarde. Duinlust behoort toe aan een voormalig landgoed met een geheel eigen geschiedenis.

Bovenstaande toetsing is uitgevoerd op dezelfde wijze als de voorbeeldtoetsing van de Handleiding Selectie en Registratie Jongere Stedebouw en Bouwkunst (1850 – 1940), RDMZ 1991¹². De in de Handleiding gekozen synagoge ‘scoort’ op veel minder punten

¹² p. 58

dan het klooster, maar wordt van nationaal belang geacht. Met de nieuwe feiten die na het MIP bekend zijn geworden had in de beoordeling deze toetsing moeten plaatsvinden.

Nu deze toetsing alsnog heeft plaatsgevonden worden zeer hoge monumentale waarden toegekend aan het klooster en de tuinaanleg. De waardering voor de tuinaanleg wordt ondersteund door het rapport van Wijnhoven (Bijlage III).

Kleinere bijgebouwen zoals het washok (vóór 1932) en de kas, die nog refereert aan de oude functie van de moestuin, behoren zeker tot het ensemble, maar zijn van later datum en in een herkenbaar afwijkende architectuur dan het klooster.

4 De criteriatoets gerelateerd aan de uitgebrachte zienswijzen

De RDMZ en de raad hebben de bovengenoemde criteria niet systematisch beoordeeld en lijken een enkel criterium te selecteren dat *niet* van toepassing is. Van de 29 alternatieve en subsidiaire criteria komt in de zienswijzen slechts een handvol aan bod. Onder de kop ‘Omschrijving/Waardering’ van de bijlage, behorende bij de afwijzende beschikking van de RDMZ, worden de complexonderdelen kort beschreven, nogal overbodige informatie, waarop zonder toetsing gesteld wordt dat deze gebouwen geen belangen vertegenwoordigen op rijksniveau.¹³ Maar *dat* is niet het toetsingskader, hoogstens een conclusie op basis van nader onderzoek.

¹³ Besluit RDMZ, RW-2002-1484, 22 oktober 2004, Bijlage Besluitmotivering, Omschrijving/Waardering.

Ook de argumenten van de zusters Franciscanessen en andere belanghebbenden verdienen een reactie, voor zover zij raken aan de toetsingscriteria.¹⁴ Een aantal punten is impliciet aan de orde gekomen bij het toetsen van de criteria. Gewezen is al op de controverse over de toeschrijving van het ontwerp.¹⁵ Dit punt raakt aan het (inter)nationaal belang en de waarde van het complex binnen het oeuvre van de architect, maar is voor de monumentenstatus niet van doorslaggevend belang. Het eerste criterium is gehonoreerd om andere redenen (de zendingsdrang van de Belgische zusters) en het tweede punt is niet gehonoreerd. Opmerkingen over het ‘binnenterrein’ (Jonker, p. 2 punt 10) en andere opmerkingen zijn op zich juist maar vallen niet onder de toetsingscriteria. Deze lijken te zijn aangevoerd omdat ook in de aanvraag - en daar hebben de zusters zeker een punt - de toetsingscriteria niet geheel zuiver zijn toegepast.

De zienswijze met betrekking tot de Franciscusschool en de conclusie dat de school niet van landelijk belang is, wordt na toetsing in grote lijnen gedeeld. Maar met betrekking tot het complex als geheel geven de zusters blijk van onvoldoende ter zake doende kennis. Het is zeker niet zo dat iedere kern in Nederland een vergelijkbare constellatie van groen en gebouwen kent, maar waar dat wel zo is - of ook wel minder interessante complexen - zijn deze beschreven in het kader van het MSP. Dat binnen deze constellatie de oude school gesloopt is en inderdaad een beeldverstorende nieuwbouw erbij is gekomen is een aantasting, maar daarmee is het complex nog steeds als zodanig herkenbaar. De koppeling van het criterium van de gaafheid aan het criterium van de ensemblewaarden valt niet onder het toetsingskader van de RDMZ. Deze koppeling van criteria en de selectieve toepassing raakt aan de kern van een

¹⁴ De zienswijze van de zusters is verwoord door Pot Jonker Advocaten, Referentie DA/jh/61255, 17 september 2002.

¹⁵ Jonker, p. 2 punt 4.

zorgvuldige toetsing. De gehanteerde ‘falsificatiemethode’ (er is geen gaaf interieur, *dus* is het geen monument) is niet valide. Het gaat niet om de criteria waar het object of complex *niet* op scoort, maar positief op de onderdelen waar het complex of object *wel* op scoort.

Door Pre Wonen wordt in de uitgebrachte zienswijze de ensemblewaarde van Duinlust betwist.¹⁶ Dit argument, hier boven al betoogd, is valide. Wel is sprake van een gemeenschappelijke historie, maar deze band is tezeer van tijdelijke aard geweest om van een complexonderdeel te spreken. De ensemblewaarde is echter niet het enige criterium dat van belang is en toetsing aan de overige criteria van de RDMZ biedt wel degelijk ruimte het pand voor te dragen voor een gemeentelijke monumentenlijst. De opmerking dat het interieur en het exterieur niet meer gaaf zijn wordt voor het interieur gedeeld, maar het exterieur vertoont geen noemenswaardige afwijkingen, behalve omkeerbare details. En het criterium is een gaaf interieur *en/of* exterieur.

Woonzorg Nederland heeft een zienswijze ingediend waarbij gerefereerd wordt aan externe en gemeentelijke adviseurs.

¹⁶ Kenmerk PRC2.017, 19 september 2004.

In hoeverre dit deskundigen zijn op het gebied van monumentenzorg is niet goed na te gaan, maar de aangevoerde argumenten vallen niet goed onder te brengen onder de toetsingscriteria. En ook daarbuiten zijn het geen argumenten die over het algemeen binnen de discussie over monumentale waarden een rol spelen.

5 Toetsing Visie Oude Kern aan de gevonden monumentale waarden

Uit de toetsing aan de criteria is gebleken dat de RK enclave monumentale waarden vertegenwoordigt. Of deze waarden lokaal of landelijk zijn is voor de onderstaande toetsing van ondergeschikt belang. Concrete bouwplannen zijn nog niet gemaakt, maar gezien de Visie Oude Kern zoals opgesteld door de Grontmij en de opmerkingen in de raad dat beperkte bebouwing van de kloostertuin kan worden toegestaan, lijkt het erop dat dit de richting is waarin gedacht wordt. Verder is in de visie concreet de gehele moestuin opgeofferd, eveneens ten behoeve van bebouwing. De manier waarop beperkte bebouwing wordt ingevuld is niet duidelijk: gesproken wordt over 10 tot 30 woningen maar ook over een tuinhuis.¹⁷ Bebouwing in de kloostertuin betekent een sterke aantasting van de geconstateerde monumentale waarden. De

¹⁷ Het min of meer concrete aantal van 10 tot 30 komt voor rekening van de belangenbehartiger van de zusters. In de pers heeft Toornend zich laten vallen dat gedacht wordt aan tien tot dertig woningen, Haarlems Dagblad 18-9-2004. Het woord 'beperkt' zoals dat door de Raad en de Grontmij gebezigd wordt, biedt weinig houvast, maar zeker is dat ook het minimum van 10 appartementen binnen de bestaande omgrenzing niet bepaald als beperkt is te kenschetsen. Verder blijkt uit het antwoord van de gemeente Bennebroek op de zienswijze Toornend & Partners, inzake Ecocura (GW/04/470) dat niet zo zeer de gemeente zelf beletselen ziet een appartementencomplex in de kloostertuin te realiseren, maar dat de voorbescherming in het kader van de Monumentenwet het struikelblok vormt.

tuinaanleg is geen optelsom van afzonderlijke, niet-monumentale bomen, maar een groter, samenhangend geheel. Dit groter geheel is nog goed herkenbaar als kloostertuin, door de Lourdesgrot, de beelden, de grotendeels nog onverharde paden en staat in nauwe relatie tot het hoofdgebouw. De bouw van woningen in de groenaanleg zal het contemplatieve karakter van de kloostertuin teniet doen, en vervangen door het meer profane karakter van een villapark. De groene oase wordt in omvang sterk teruggedrongen door het opgeven van de moestuin en door bebouwing toe te staan, gaan landschappelijke waarden onomkeerbaar verloren. Ook de noodzakelijke ontsluiting van nieuw te bouwen woningen, zeker als het verharde paden betreft, is op te vatten als een grove aantasting van de oorspronkelijke structuur. Juist onverharde paden zijn kenmerkend voor kloostertuinen.

Geconstateerd moet worden dat de Grontmij zich onvoldoende rekenschap geeft van wat een kloostertuin nu eigenlijk is. Het onderscheid tussen kloostertuin en kloosterpark is gekunsteld, omdat de structuur juist te kenschetsen is als een complex gebouwen in een groene, landschappelijk aangelegde omgeving, waarbij het aangrenzende cultuurlandschap in de loop der tijden bebouwd is geraakt, terwijl de tamelijk omvangrijke tuinaanleg is gehandhaafd. De scheiding in tuin en park knipt het aaneengesloten groengebied op in kleinere stukjes, waarvan de moestuin en begraafplaats afsplitsingen zijn. Hiermee wordt voorbijgegaan aan het feit dat een aantasting van één stukje groen directe visuele gevolgen heeft voor de andere stukjes. In de Visie van de Grontmij staat te lezen dat in de kloostertuin gedacht wordt aan een villa-achtig gebouw met een beperkte omvang, dat qua stijl dient het te refereren aan de stijl van het klooster en de kerk maar in verhouding tot het klooster de schaal van een tuinhuis.

Wat hiermee bedoeld wordt is volstrekt onduidelijk. Het lijkt erop of de Grontmij denkt aan een villa, vormgegeven als uitvergroott tuinhuis in de architectuurstijl van het klooster. Maar het gebouwtype tuinhuis, één of maximaal twee kleine kamers, is echter altijd een type van bescheiden afmetingen of het nu van een stadswoonhuis of van een zeer groot landhuis is. En over het algemeen is een tuinhuis juist in de periode rond 1900 bewust in een andere architectuurstijl dan het hoofdhuis ontworpen. Ten derde is een tuinhuis per definitie niet om in te wonen. Dus schaal, stijl en functie van het bouwwerk kloppen niet. Met dit soort karikaturen van architectuur raakt het oorspronkelijke karakter van de tuin volkomen uit het zicht en geeft de Grontmij een weinig vertrouwenwekkend signaal af.

De opmerkingen van de Grontmij met betrekking tot de bomen en heesters op de plek waar in de visie een villa is ingetekend, maar ook aan de westelijke rand van het park, waar geen bebouwing is ingetekend, lijken tot doel te hebben de weg tot kap en bebouwing vrij te maken. Zonder zelfs maar de soorten te benoemen wordt geconcludeerd dat er geen sprake is van bijzondere bomen. Inderdaad zijn het geen geregistreerde monumentale bomen, maar ze maken wel integraal onderdeel uit van de parkaanleg.¹⁸

De parkaanleg vertoont een beeld van gemengde loof- en naaldbomen. Dat is kenmerkend, sluit aan op het nabijgelegen duinlandschap en mede daarom waardevol. De opmerking dat de dennenbomen zonder waarde zijn, miskent dit karakter van gemengde loof- en naaldhoutbeplanting. Het onderzoek naar de landschappelijke waarden is zo wel erg beperkt. De Grontmij noemt de oude kern een uniek gebied dat een zorgvuldige behandeling verdient, maar de visie ontbeert een gedegen voorafgaand onderzoek

naar de monumentale waarden. Deze omissie verklaart tevens dat in de visie tussen de mogelijke, toekomstige nieuwbouw in de oude kern en de monumentale oudbouw van het kloostercomplex geen visuele relatie gelegd wordt. De onderlinge afstand, zichtlijnen en verhoudingen in bouwmassa, goothoogte enzovoorts komen in de visie niet of nauwelijks aan de orde. Al eerder, in de cultuurhistorische notitie is er terecht op gewezen dat de huidige toestand niet bevroren hoeft te worden, maar het is uitermate zinvol de waardevolle van de minder waardevolle kwaliteiten te onderscheiden.

Casus Ecocura

Bij bebouwing van het terrein van de voormalige gemeentewerf moge het duidelijk zijn dat de skyline van het complex in het geding is. Waar het silhouet en het beeld aan de kant van de Kerklaan door de vervangende nieuwbouw verstoord is, daar is het silhouet met de twee karakteristieke torentjes aan de kant van de Schoollaan nog zeer gaaf. Dit gegeven, alsmede de sterke contrastwerking tussen het hoge, dominante bouwblok van het klooster en de vlakke, groene ruimte daarom heen dient bij nieuwbouw in de planvorming betrokken te worden.

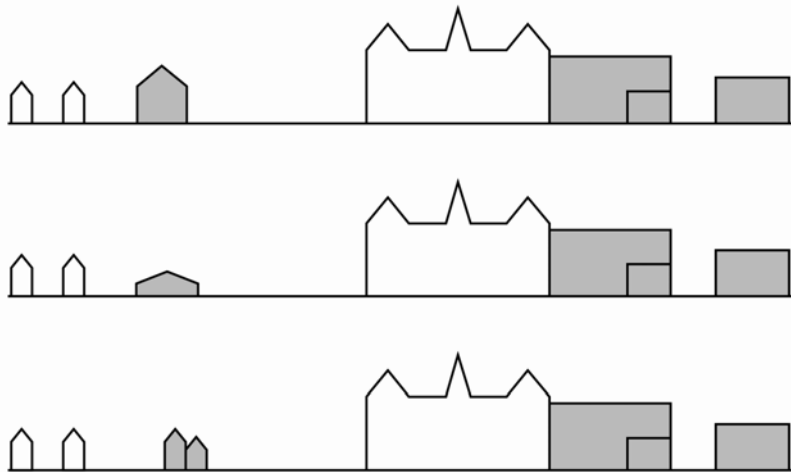
In het plan voor Ecocura is echter het tegenovergestelde het geval: het bouwplan 'profiteert als het ware op een positieve wijze van de omgeving'.¹⁹ Een omgeving die overigens sterk onder druk staat. In afwijking van de zienswijze van Toornend beantwoordt het bouwplan van Ecocura wel degelijk aan de Visie Oude Kern, maar hierboven is al uiteengezet dat de Visie grove omissies vertoont.

¹⁸ Zie ook de opmerking in Bijlage I dat een aantal van deze bomen wel voor registratie in aanmerking komt.

¹⁹ GW/04/470, antwoord gemeente Bennebroek op zienswijze Toornend & Partners, namens de zusters Franciscanessen, gericht tegen de bouw van Ecocura - 19 woningen - aan het Wilhelminaplein.

Het is dan ook niet in te zien waarom binnen het restgebied van de gemeentewerf de bebouwing in schaal een overgang moet vormen tussen de structuurgebieden van het kloostercomplex en de Wilhelminalaan (Schoollaan).

De waardevolle stedenbouwkundige karakteristiek bestaat uit één groot, monumentaal religieus bouwcomplex, met veel ruimte daaromheen en aan de randen kleinschaliger woonhuisbebouwing, niet een geleidelijk oplopen van de bouwhoogte. Niet een zachte overgang maar een harde overgang, een sterke contrastwerking in bouwvolumes, is kenmerkend voor de historische bebouwing van de Oude Kern.

De doorsnedes laten zich goed vergelijken met het kaartmateriaal op pagina 4. Aan de oostzijde beheerst de nieuwbouw het beeld en aan het westen is de ruimte nog open. Ook hier geldt dat de nieuw te bouwen huizen aan de Wilhelminalaan (geheel links) min of meer binnen de oude contouren vallen. Van boven naar beneden: het massale bouwvolume van Ecocura, de oude situatie met de Brandweerkazerne en een alternatief met verspreide laagbouw (HGrafiek).

Dat het terrein van de gemeentewerf een overgangsfunctie zou moeten hebben is nogal gezocht en in feite geconstrueerd zonder dat daar een duidelijke stedenbouwkundige onderbouwing aan ten grondslag ligt. Het creëren van een kunstmatige overgang legt geen stedenbouwkundige relatie.²⁰ Integendeel, de oorspronkelijke sterke contrastwerking wordt hiermee opgeheven.

Front aan de tuinzijde. Dominant bouwblok, het silhouet met de twee ranke torentjes, net als de open ruimte, nog steeds herkenbaar aanwezig.

Kerklaan

Aan de kant van de Kerklaan is het niet zo zeer de uitgestrekte groene vlakte die het beeld bepaalt, maar de kerk in de zichtas van de straat. Deze straat vertoont nu nog een onrustig beeld, bij nieuwbouwplannen zouden de rooilijn en de goothoogte bijvoorbeeld gereguleerd kunnen worden. Zoals in de visie de kerk in het nieuw te vormen plein gesitueerd wordt, is in plattegrond goed doordacht. Een nadere uitwerking ontbreekt echter vooral nog.

²⁰ Zie noot 17.

Aanzicht aan de Kerklaan: de school is gesloopt, de openheid is verdwenen, maar de kerk is nog steeds dominant in de zichttas.

6 Samenvatting en conclusie

Geconstateerd is dat een gedegen toetsing van het ensemble niet of uiterst selectief heeft plaatsgevonden. Bij de toetsing aan de criteria van de RDMZ van het Sint Luciaklooster, de kloostertuin en bijbehorende bouwwerken is in dit rapport betoogd dat het kloostergebouw en de tuin hoge monumentale waarden vertegenwoordigen, die in ieder geval een meer objectgerichte beoordeling van de RDMZ verdienen. De andere gebouwen, kerk, pastorie, school en Duinlust worden als lokaal van belang geoordeeld. Een derde categorie wordt gevormd door de kas en het voormalig washuis. Deze panden, die niet tot de oorspronkelijke tuinaanleg behoren, zijn niet monumentwaardig, maar geven wel inzicht in de geschiedenis van het kloostercomplex.

Het wordt op zich toegejuicht dat de gemeente in de aanloop naar herbestemming van de vrij te vallen gronden rond het Luciaklooster een cultuurhistorische verkenning heeft laten uitvoeren en een visie heeft laten ontwikkelen. De visie valt echter niet te rijmen met de conclusies uit de verkenning. De functionele en visuele samenhang tussen de parkaanleg en de oorspronkelijke bebouwing wordt door nieuwbouw, hoe beperkt ook, volledig genegeerd. De zeldzaamheid van een bovenmoerdijks RK kloosterensemble uit deze periode en de monumentale waarde hebben in de planvorming geen rol van betekenis gespeeld. Een van de meest waardevolle ensembles binnen de gemeente Bennebroek lijkt te worden opgeofferd ten behoeve van een bescheiden winst op de korte termijn.

De secularisatie van de kerk- en kloostergebouwen is een maatschappelijk proces en het inpassen van nieuwe functies in de in onbruik geraakte behuizing betekent vaak het behoud van het monument. Vanuit die optiek is verbouwing van het klooster tot appartementen niet alleen mogelijk, maar waarschijnlijk ook, gegeven de omstandigheden, de best denkbare oplossing. Wel wordt geadviseerd een adequate beschrijving op te stellen van de monumentale waarden voordat de plannen getekend worden, door een onafhankelijke derde partij.

Bebouwing van de kloostertuin is echter vanuit landschappelijk- en cultuurhistorisch oogpunt te beschouwen als een onomkeerbare en zeer zichtbare aantasting van de monumentale waarden van een zeer gave, bijzondere, negentiende-eeuwse kloostertuin, waarbij het contemplatieve karakter teniet wordt gedaan.

Voordat de ontwikkeling binnen dit gebied nader geconcretiseerd wordt, is in aanvulling op het rapport van Wijnhoven (Bijlage III), ook voor de tuin nader onderzoek door een onafhankelijke derde partij zeer gewenst. Daarbij kan ook een meer uitgebreid flora- en faunaonderzoek worden opgesteld.

Bij nieuwbouwplannen in de oude kern dient de relatie met het kloostercomplex stedenbouwkundig onderbouwd te worden in bouwmassa, afstand tot het complex gerelateerd aan bouwhoogte, zichtlijnen etcetera.

Hierboven is casuïstisch een aanzet daartoe gegeven. De 'oogkleppenbenadering' die tot nu in de planvorming gehanteerd is maakt de weg vrij voor een stapsgewijze, fragmentarische vernietiging van wat door alle partijen als een uniek gebied binnen de gemeente Bennebroek beschouwd wordt.

Kloostertuin met Lourdesgrot

Literatuur

Laetitia M.L. van Rijckevorsel, *Een wereld apart. Geschiedenis van het Sacré-Coeur in Nederland*, Hilversum 1996

Nota van Uitgangspunten, Integrale Visie Oude Kern, opgesteld door de Grontmij Nederland bv - vestiging Noord-Holland in opdracht van de Gemeente Bennebroek 25 oktober 2004

Integrale Visie Oude Kern, opgesteld door de Grontmij Nederland bv - vestiging Noord-Holland in opdracht van de Gemeente Bennebroek 16 november 2004

Drs. M.A.C. Polman Advies, *Cultuurhistorische Notitie Gemeente Bennebroek*, Concept september 2003

M & D M

Hgrafiek

Colofon

Tekst en onderzoek
Bureau M & D M
Burgemeester Tellegenstraat 59 III
1073 KB Amsterdam
tel: 020 – 400 4567
fax: 020 – 679 8462
matmoor@planet.nl
Amsterdam maart 2005

Tekeningen
HGrafiek

Bijlage I

**Korte beschrijvingen van de panden zoals gedaan
door het Cuypersgenootschap, een introductie**

Waardstelling van complex RK-klooster en kerk te Bennebroek

1. Bouwhistorie, omschrijving van het complex en omgeving

ONTSTAANSGESCHIEDENIS ROOMS-KATHOLIEKE GEMEENSCHAP

In 1894 begon de geschiedenis van katholiek Bennebroek van na de reformatie. In dat jaar stichtte pastoor Scheiberling van Vogelenzang een neogotisch hulpkerkje annex school en spreekkamer voor de kapelaan. De bouw duurde van september 1894 tot en met december 1894. Het kerkje werd ontworpen door de Haarlemse architect N. Nelis. Voorheen kerken de Bennebroekse katholieken in Vogelenzang. Met de benoeming van de eerste pastoor Abels door de bisschop van Haarlem werd op 30 maart 1897 de RK-Sint Josephparochie opgericht door afscheiding van de RK-parochies Vogelenzang, Hillegom, Berkenrode, Hoofddorp en Nieuw-Vennep.

SINT LUCIAKLOOSTER MET KLOOSTERTUIN EN RECTORSWONING DUINLUST

Op verzoek van pastoor Scheiberling van Vogelenzang vestigden zich in 1895 vanuit België (Brussel) de zusters van de Sacré Coeur in Bennebroek ten behoeve van het geven van katholiek onderwijs. Zij hadden een onderkomen in een bescheiden woning boven het hulpkerkje/school. Het jaar daarop stichtten de zusters een pensionaat voor de opvoeding van "jonge dames uit de betere stand". Zij lieten in de periode juli 1895 tot en met september 1896 een groot h-vormig klooster met internaat bouwen achter de kerk. Het klooster werd ontworpen door de Franse architect Vilain.

Waarschijnlijk betreft het de architect Paul Vilain uit Lille, bouwheer van de OLV.-abdij te Oosterhout uit 1903-1911. Nader onderzoek hierover is noodzakelijk.

Bij het klooster vestigde zich de rector in een reeds bestaande, aparte, witgepleisterde woning "Duinlust" (Schoollaan 72). De rector droeg de mis op en was belast met de pastorale zorg voor de zusters van het klooster. Hij was de pastoor van het klooster. In 1919 werd het klooster overgenomen door de Zusters Franciscanessen van Sint Lucia/Bennebroek. Zij maakten het tot hun moederhuis onder de naam "Luciaklooster".

Het klooster is op een binnenterrein achter de kerk gebouwd. Met de openbare weg (Schoollaan) is het verbonden middels een enkele honderden meters lange oprijlaan, die begint in een volkswoningbuurt. Aan het begin van de oprijlaan staat voor het hek de rectoraatswoning Duinlust.

Het in een h-vormige plattegrond gebouwde klooster is een gaaf product van neogotische bouwkunst. De middenvleugel met monumentale hoofdingang wordt bekroond met een neogotisch vieringtorentje. De daken worden op de vleugels geflankeerd door topgevels en fraaie dakkapellen. Op de tweede verdieping in het midden van de oostvleugel is de kapel gesitueerd. De absis van de kapel is aan de oostzijde driehoekig gesloten. De driehoekige sluiting strekt zich uit tot op de eerste verdieping en de begane grond. Een situatie die in de neogotische kloosterbouw in Nederland zeldzaam is. De kapel bezit nog een gave inrichting met altaar en gebrandschilderde glazen uit de bouwtijd.

Tussen klooster en parochiekerk bevindt zich een kleine binnenplaats met tuin.

Aan de zuid- en westzijde van klooster en langs de oprijlaan werd rond 1900 een kloosterpark aangelegd. De aanleg van dit park is gaaf gebleven. Vlak bij de ingang van het park is een zeldzaam gaaf bewaard gebleven portiershuisje uit ca. 1900. Kort daarna heeft dit huisje de bestemming tuinkapel gekregen. Bij de ingang van het park bevinden zich hekpijlers met een gietijzeren toegangshek. Aan de westzijde van het klooster bevindt zich een H. Hartmonument. Gezien de ligging op een binnenterrein achter een volkswoningbouwbuurt, de architectonische kwaliteit en gaafheid van het klooster, de ligging van de parochiekerk dat als een soort grote kapel is gesitueerd en de goed onderhouden kloostertuin, is plaatsing van het klooster op de rijksmonumentenlijst gewenst.

SINT JOSEPHSCHOOL

De zusters van het klooster gaven opdracht tot bouw van de school. Gelijk met de bouw van het klooster werd in 1895 naast de kerk de Sint Josephschool of armenschool gebouwd. Deze drie verdiepingen tellende school werd in neogotische trant gebouwd. Gezien de overeenkomsten met het klooster moet ook hier Vilain de architect zijn geweest. De zusters van het klooster gaven les op de school. Aanvankelijk was het een gemengde school voor jongens en meisjes. In 1929 werd een afzonderlijke jongensschool (St. Francisschool) gebouwd. De Sint Josephschool werd een meisjesschool. In het schooljaar 1970-1971 werden de scholen samengevoegd en kwamen er weer gemengde klassen. Helaas werd de Sint Josephschool in ca. 1977 afgebroken ten behoeve van een bejaardenhuis voor zusters.

BOUW PASTORIE EN KERK

In 1899 werd begonnen aan de bouw van de pastorie. Tijdens deze werkzaamheden begaf een zijmuur van de kerk het, aangezien de kerk niet was onderheid. De kerk kon niet meer hersteld worden en werd gelijk afgebroken. Op de plaats van de afgebroken hulpkerk verrees de huidige kerk.

De kerk is gebouwd in de periode april (eerste steenlegging 30-05-1900) tot en met november 1900. Vanwege geldgebrek zijn toren en eerste schiptraveeën niet gerealiseerd. De Haarlemse architect-aannemer N. Nelis leverde ook hier het ontwerp waarbij elementen van de afgebroken hulpkerk werden opgenomen. Doordat de kerk nog steeds onvoltooid is heeft de officiële consecratie (plechtige inwijding door de bisschop) van de kerk niet plaatsgevonden. Kerk en pastorie zijn oorspronkelijk gelegen op een binnenterrein. Aan de achterzijde van de kerk is in 1896 het h-vormig complex van het St. Luciaklooster gerealiseerd zodat de kerk overkomt als een soort grote kloosterkapel.

Oorspronkelijk liep er een laan (Kerklaan) van enkele honderden meters van de kerk naar de openbare weg, de Meerweg. Na 1945 is langs de Kerklaan bebouwing van woonhuizen gerealiseerd. Heden ten dagen is de zichtas vanaf de Meerweg naar de kerk nog steeds intact.

De kerk is gebouwd als een driebeukige neogotische kruiskerk. Doordat toren en eerste schiptraveeën ontbreken heeft het een centraliserende plattegrond gekregen. Het onvoltooide schip heeft slechts een travee met topgevels. Boven de "tijdelijke" voorgevel is een beeld van de H. Joseph geplaatst. Voor het aangezicht komt de kerk plomp over doordat de transeptarmen hoog en breed zijn opgetrokken. Verder zijn de daken bijzonder laag opgetrokken waardoor de verhouding met de rest van de kerk niet erg klopt. Ook het vieringtorentje op de kruising getuigt niet van een schoonheid der neogotische bouwkunst. De plattegrond van het driezijdig gesloten priesterkoor is vrij kort in verband met de achterzijde van het Sint Luciaklooster. Onduidelijk is hoe het niet gerealiseerde schipgedeelte en de toren er uit hadden moeten zien. Op dit moment is slechts een schetsje voorhanden van de ontworpen toren. Helaas kon er geen toestemming worden gegeven om het archief van de parochie te raadplegen zodat de vragen over het ontwerp van de kerk voorlopig nog niet kunnen worden beantwoord. Volgens het schetsje zou de klokkerverdieping van de toren net zo hoog worden als de vieringtoren. Mijn conclusie is dat deze kerk een mislukt neogotisch ontwerp is waarbij geen gebruik werd gemaakt van de diensten van gerenommeerde architecten (P.J. Bekkers, Jos. Cuypers, A.A.M. Margry, A. Bruning en J. Tonnaer) uit die tijd. Wellicht zou de financiële toestand van de parochie een grote rol hebben gespeeld en kon men zich geen dure architect veroorloven. In die tijd was er ook een voorzichtig begin met het loslaten van de neogotische bouwstijl voor katholieke objecten en in de richting uit te gaan naar de romaanse bouwstijl. Voorbeelden zijn de kathedrale basiliek St. Bavo te Haarlem van Jos. Cuypers en de Pancratiuskerk te Sloten bij Amsterdam van Jan Stuyt.

Het sobere interieur wordt overwelfd door houten tongewelven over de beuken. Gezien de beperkte financiën werd de kerk niet gepolychromeerd. Wel zijn vlak na de bouw van de kerk hoofdaltaar (1902), Maria-altaar (1902) en preekstoel (1904) aangeschaft. Communiebank en kruiswegstaties volgden in 1925. Deze kerkmeubelen werden geleverd door de Haarlemse kunstenaar J.P. Maas. Het orgel dateert uit 1914. De gebrandschilderde glazen in het priesterkoor dateren uit 1956-1957 en zijn vervaardigd door de Haarlemse glazenier Frans Balendong. In de jaren '60 van de twintigste eeuw werd het interieur van de kerk gemoderniseerd. Bij deze geruisloze beeldenstorm na het Tweede Vaticaans Concilie verdwenen helaas hoofd- en zijaltaren, preekstoel, communiebank en enkele beelden uit de kerk. De kruiswegstaties en banken zijn bewaard gebleven. Ook werden muren en gewelven in zacht geel met blauw geschilderd. De oorspronkelijk in schoon metselwerk uitgevoerde kapitelen van de pijlers werden in 1976 in zacht rood geschilderd.

Door zijn plumpe uiterlijk neemt de kerk een aparte plaats in het bestand van katholieke kerkbouw in de periode 1895-1905. Ook de ligging van de kerk in een binnenterrein, oorspronkelijk op ruime afstand van de openbare weg is zeldzaam in Nederland. Meestal ligt een parochiekerk prominent direct aan de weg of een plein. Plaatsing van kerk en pastorie op de rijksmonumentenlijst is daarom gewenst.

SINT FRANCISCUSSCHOOL

In 1915 kocht het kerkbestuur van de erfenis van pastoor Abels een perceel grond van Frans Roozen voor de bouw van een jongensschool. Onder architectuur van de Heemstedse architect Nic.J. Nijman werd in 1928-1929 de jongensschool gebouwd. De bouwvergunning werd op 24 augustus 1928 door de gemeente afgegeven. De bouw begon in september 1928. In september 1929 werd de Sint Franciscusschool in gebruik genomen en de Sint Josephschool werd een meisjesschool. De school had vier klaslokalen en een gymnastieklokaal. In 1938 zijn er lokalen aan de achterzijde bijgebouwd. In het schooljaar 1970-1971 werden beide scholen samengevoegd en kwamen er weer gemengde klassen. De school is zowel uit- als inwendig gaaf bewaard gebleven. Vooral de ingang van de school met de erkervormige uitbouw en de letters "Sint Franciscusschool" zijn geïnspireerd door de Amsterdamse Schoolstijl van o.m. de architect Michiel de Klerk. Gezien de gave en architonische kwaliteit van het schoolgebouw alsmede de ontwikkeling van het katholiek onderwijs in Bennebroek en als onderdeel van het ensemble klooster-kerk-pastorie is plaatsing op de rijksmonumentenlijst gewenst.

2. Waardering van het complex als geheel

Het complex RK-klooster en kerk te Bennebroek is van nationaal belang vanwege:

- belang van klooster, kerk, pastorie en school als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling van Bennebroek op onderwijs-, geestelijk en sociaal-economisch gebied;
- belang van het complex als bijzondere uitdrukking van de geografische en stedenbouwkundige ligging op een binnenterrein en oorspronkelijk ver gelegen van de bestaande openbare wegen. Een situatie die zeldzaam in Nederland is. Verder is de zichtas vanaf de Meerweg naar de voorgevel van de kerk van belang;
- bijzonder belang voor de ensemblewaarde van klooster, kloostertuin, pastorie, kerk en school. Ondanks de afbraak van de Sint Josephschool is de ensemblewaarde van het complex wel aangetast maar niet in kracht afgenomen;
- bijzonder belang voor het typologisch aspect van het klooster/pensionaat, gesticht voor de opvoeding van "jonge dames uit de betere stand". Na 1919 was het klooster een belangrijk opleidingsinstituut ten behoeve van het onderwijs in Nederland en missie-gebieden. De kloosterzusters waren de eerste in Nederland die onderwijs volgens de Montessorie-methode toepaste;
- bijzonder belang van het complex voor de ontwikkeling en vernieuwing van de onderwijsarchitectuur en de katholieke kerkbouwkunst in de periode 1895-1900;
- belang van het complex wegens de hoogwaardige gave architectonische kwaliteit van exterieur en interieur van

klooster en school;

- belang van het complex in het oeuvre van de architecten N. Nelis, P. Vilain en N.J. Nijman;
- bijzondere betekenis van het complex wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp van het klooster en de aanleg van het kloosterpark.

28 april 2002

Cuypersgenootschap; Leo Dubbelaar

Bijlage II

De auteurskwestie

De auteurskwestie

Over de architect van het klooster zijn de meningen verdeeld. Gedacht wordt aan de Franse architect Paul Vilain uit Lille (Cuypersgenootschap) dan wel aan een van de zusters van de Sacré Coeur (zusters Franciscanessen). De architectuurstijl van het klooster, sterk gelijkend op de stijl van de eerdere, afgebroken kerk naar een ontwerp van de Haarlemse architect Nelis, geeft aanleiding ook deze architect te verdenken van enige betrokkenheid, hetgeen ook door de Oprechte Haarlemmer Courant wordt gestaafd. Deze krant noemt in een bericht van juli 1895 Nicolaas Nelis expliciet als architect, het klooster te bouwen in de stijl van de kerk, waarbij de journalist blijkbaar de bouwtekeningen en het bestek onder ogen heeft gehad. Bekend is dat ook de tweede St. Josephkerk ontworpen is door Nelis, die bovendien deel uitmaakte van het kerkbestuur.

De enige directe verwijzing dat de architect Paul Vilain iets te maken heeft met het Sint Luciaklooster komt uit de kerkkronieken in Rome waar ook de bouwtekeningen van het klooster zouden liggen. Er is een verslag opgediept uit 1904 waarin staat dat de moeder overste samen met Paul Vilain een bezoek heeft gebracht aan het Bennebroekse klooster om met Vilain enige wijzigingen aan/in het klooster te bespeken. Dit is in 2002 gemeld door een zuster van de Sacré Coeur uit den Haag. Zij had hierover een mail uit Rome gekregen. Volgens haar zou ook op een bouwtekening de naam van Vilain staan¹.

Verder is er een connectie met de abdij te Wisques, in de nabijheid van St. Omer.² Deze stamt uit 1899 en zou een ontwerp zijn van Vilain, persoonlijk bevriend met de abt van Wisques, Dom Jean de Puniet. Deze abt is in 1901 naar Oosterhout gevlucht en heeft Paul Vilain opdracht gegeven in Oosterhout een replica van Wisques te ontwerpen. Op een bouwtekening uit 1905 staat de naam Paul Vilain, membre de société des architectes du Nord France, vermeld. De abdij te Oosterhout was in 1907 klaar. In 1920 is de abt terug gegaan naar Wisques. Volgens zuster Agnes zou de gelijke architectonische herkomst van Wisques, Oosterhout en Bennebroek zijn terug te voeren op de verpleging van de genoemde abt in Bennebroek omstreeks 1900.

De genoemde jaartallen lijken echter moeilijk te rijmen met het bouwjaar van het klooster in 1895. Oosterhout is gebouwd *na* Bennebroek. Het lijkt er dus op dat Vilain pas met de komst van Jean de Puniet in Nederland ten tonele verschijnt. Het is dan niet onlogisch dat hij na Oosterhout ook wordt ingeschakeld voor de verbouwing van Bennebroek, waar de abt ook een persoonlijke band mee had. Hoe het ook zij, als Paul Vilain verantwoordelijk is voor het ontwerp, wat niet aannemelijk is gemaakt, is het een reden temeer om het criterium van internationaal belang van toepassing te verklaren. Maar aan dit criterium was al om andere redenen voldaan.

Als één der zuster van het Sacré Coeur het ontwerp heeft geleverd is het criterium van zeldzaamheid van toepassing. Het zou het eerste gebouw in Nederland zijn van een vrouwelijke architect, bijna 20 jaar voor het werk van Margaret Staal-Kropholler, de eerst bekende Nederlandse vrouwelijke architect.

Het lijkt er echter op, vanwege de toeschrijving in de pers en op stilistische gronden, dat Nelis voorlopig de sterkste papieren heeft voor in ieder geval de gevels. Het is wel mogelijk dat vanuit de liturgie of de kloosterregel voorschriften werden opgesteld die op een of andere manier architectonisch vertaald werden, waarbij de hulp van een 'eigen' architect werd ingeschakeld, maar ook hier zijn voorlopig onvoldoende aanwijzingen voor. Concluderend kan gesteld worden dat klooster, kerk en pastorie in architectuur een duidelijk samenhangend geheel vormen en zeer waarschijnlijk ook door één en dezelfde architect ontworpen zijn.

¹ Mondelinge informatie van Van Rijckevorsel.

² Mondelinge informatie van zuster Agnes van de OLV-abdij te Oosterhout.

Bijlage III
Kloostertuin bij het St. Luciaklooster te Bennebroek,
Verslag van een oriënterend terreinbezoek,
Tuinarchitectenbureau Wijnhoven

Kloostertuin bij het St Luciaklooster te Bennebroek

Verslag van een oriënterend terreinbezoek

A.L.J. Wijnhoven
Januari 2005

Tuinarchitectenbureau Wijnhoven
Merellaan 43
6713 BG Ede
Tel. 0318.617480

St Lucia Klooster

Schoollaan 70

Bennebroek

Topografische kaart 1: 25000 nr 25 C Hoofddorp.

Verslag van een oriënterend terreinbezoek d.d. 15 januari 2005

Op zaterdag 15 januari 2005 werd op verzoek van Bureau Mattie & De Moor te Amsterdam een bezoek gebracht aan de (omgeving van de) kloostertuin bij het St. Luciaklooster te Bennebroek. Deze terreinverkenning had een beperkt en oriënterend karakter. De tuin was niet openbaar toegankelijk. Mede daarom is niet geprobeerd om alle kenmerken van de tuin volledig in beeld te brengen.

Route

Vanaf de parkeerplaats aan de Kerklaan hoek Wilhelminalaan te voet rondgelopen, beginnend vanaf de St Josephkerk en via het schoolplein langs de voormalige moestuin. Vervolgens van oost naar west door het bosje ten zuiden van de oude moestuin en daarna langs de zuidostrand van de tuin buitenlangs het pad gevolgd tot de De Ruyterlaan. Daarvandaan via een speelweide naar de oude kloosterbegraafplaats. Daarna via het Luciapad en de Schoollaan naar de hoofdingang van het kloosterpark. Op verschillende punten zijn digitale foto's gemaakt.

Voormalige moestuin.

De moestuin geldt als een van de hoofdkenmerken van een oude kloostertuin.

De rechthoekige ruimte van ca 50x 20 meter bestaat momenteel uit een grasveld dat aan drie zijden wordt omgeven door een sierheesterborder, een haag en een loofhoutbosje. Aan de westzijde, de kant van het klooster, bevindt zich een oude plantenkas. De ruimte bevat verder geen zichtbare kenmerken die herinneren aan een oude kloostertuin. Er is hier geen padenstructuur meer en (fruit)bomen ontbreken. Het is niet duidelijk of de voormalige moestuin altijd deze afmetingen heeft gehad. De perceelsgrenzen aan de zuidoosthoek van de kloostertuin lijken van betrekkelijk jonge datum. Mogelijk heeft (een deel van) de zuidoosthoek van het terrein waar zich momenteel het gebouw De Raak bevindt, in het verleden ook tot de kloostertuin behoord.

Door gericht tuinhistorisch onderzoek kan hierover duidelijkheid worden verkregen.

Bosje

Aan de zuidzijde wordt de oude moestuin begrensd door een ca 40 jaar oud loofhoutbosje. De lengte hiervan is ca 100 x 20 meter, oppervlakte ongeveer 20 are.

Gegeven het tijdstip van het jaar en het oriënterend karakter van het bezoek kon bij deze

Ir A.L.J. Wijnhoven

tuin- en landschapsarchitect bnt ■ Merellaan 43 ■ 6713 BG Ede ■ Rabobank Ede: 3870.20.772 ■ Postbank: 22 99 262
tel.: 0318.61 74 80 ■ mobiel: 06.13256835 ■ fax.: 0318.61 44 32 ■ e-mail: n.wijnhoven@planet.nl

eerste inventarisatie niet naar volledigheid worden gestreefd. Er kon slechts een voorlopig en beperkt beeld worden verkregen van de soortensamenstelling. Alleen enkele makkelijk herkenbare houtige gewassen zijn genoteerd. Van de kruiden was in deze tijd van het jaar nog maar heel weinig waar te nemen.

In het bosje is de bodem voor een belangrijk deel bedekt met klimop (*Hedera helix*) met hier en daar onder meer opslag van de Venijnboom (*Taxus baccata*). De opgaande struikétage bestaat overwegend uit Hulst (*Ilex aquifolium*) en Meidoorn (*Crataegus spec.*), waartussen ook diverse sierheesters zoals onder andere *Berberis julianae*. Het meest oostelijk deel van het bosje wordt door kinderen gebruikt als (avontuurlijke) speelplek.

De boomlaag bestaat uit een aantal vrij zware populieren met een geschatte stamomtrek van ca 150 cm. Geschatte leeftijd 30 tot 40 jaar.

Het bosje ligt aan de zuidzijde van de moestuin en geeft in zijn huidige vorm veel schaduw. Ook hieruit kan worden geconcludeerd dat het bosje er vroeger niet is geweest of tenminste niet in deze vorm. Mogelijk is het pas in de jaren zestig of zeventig van de vorige eeuw aangelegd.

Aan de hand van nader onderzoek zou de leeftijd van het bosje kunnen worden bepaald.

In de noordwesthoek van het bosje geeft een hek toegang tot de kloostertuin. Het hek was gesloten.

De sierheesterboder bevat op het eerste oog geen bijzondere soorten.

Begraafplaats

Een begraafplaats is ook een belangrijk onderdeel van een historische kloostertuin. Hij is hier momenteel door een pad van de kloostertuin gescheiden.

Dit pad, dat de verbinding vormt tussen de speelweide en het Luciapad, fungeert hier ook als hangplek voor jongeren.

De begraafplaats was ook door een hek afgesloten en niet toegankelijk. Het is niet duidelijk of er momenteel nog bijzettingen plaatsvinden.

Opgemerkt moet worden dat deze begraafplaats niet als zodanig op de huidige topografische kaart 1: 25000 staat aangeduid.

Schuin tegenover de begraafplaats bevindt zich ook een (eveneens gesloten) toegangshek tot de kloostertuin. Hierlangs is (was) de begraafplaats vanuit de kloostertuin makkelijk bereikbaar.

Hek

Langs de gehele zuid- en westzijde wordt de kloostertuin begrensd door een ca. 2 meter hoog hek van moderne makelij. Dit loopt langs het Luciapad en de achtererven van de woningen aan de Schoollaan.

Aan de binnenzijde van het hek belemmert een heesterboder het zicht op de tuin.

De ruimtelijke begrenzing en het afgesloten karakter is ook kenmerkend voor oude kloostertuinen.

Entree

De toegang tot het klooster en de kloostertuin ligt aan de Schoollaan. De oprit tot de oude ijzeren poort met de naam "St Lucia Klooster" is ongeveer 70 m lang. Direct voorbij de poort, aan de zuidzijde van de inrit staat een bijzonder fraai in neogotische bouwstijl opgetrokken huisje met een grondoppervlak van ca 2½ x 2½ meter. Dit heeft in het verleden mogelijk als poortgebouwtje gediend. Het is waarschijnlijk tegelijk met het klooster, ruim honderd jaar geleden gebouwd en verkeert bouwkundig in goede staat.

Kloosterpark

Het kloosterpark is waarschijnlijk ook direct na de bouw van het klooster aangelegd en maakt een goed onderhouden indruk. Het heeft op het eerste oog geen uitgesproken stijlkenmerken die verwijzen naar een bepaalde architect. Een stelsel van rondlopende paden met gazons, bomen en sierheesters herinneren aan de late landschapsstijl. Daarnaast zijn allerlei invloeden van jongere datum zichtbaar. Een groot aantal van de aanwezige bomen heeft een stamomtrek van ca 150 cm en is naar schatting ongeveer 100 jaar oud. Dit geldt onder meer voor een halffrond kastanjelaantje, diverse verspreid staande kastanjes, esdoorn en (Amerikaanse) eiken. De bomen zijn niet geregistreerd in het bestand van monumentale bomen van de Bomenstichting. Zij zouden hier gezien hun leeftijd en stamomtrek wel voor in aanmerking komen.

In het westelijk, als bouwlocatie aangemerkte deel van het park werden onder meer Robinia, Oostenrijkse den, Venijnboom, Hulst, Populier, Zomereik, Es en talrijke houtige siergewassen waargenomen. Dit gedeelte maakt een enigszins verwaarloosde indruk. Deze betrekkelijke verwaarlozing heeft onder meer de ontwikkeling van Fluitenkruid en andere inheemse kruiden tot gevolg gehad. Het verdient aanbeveling om ook deze wilde planten in het groeiseizoen bij een eventueel nader te verrichten onderzoek te betrekken.

Het oude loofhout en het afgesloten karakter maakt het park geschikt als biotoop voor zangvogels en holenbroeders. Wellicht beschikken plaatselijke (amateur)ornithologen over concrete inventarisatiegegevens.

Overige elementen

Het park bevat bovendien nog enkele elementen die kenmerkend zijn voor een kloostertuin: een heiligenbeeld (St Lucia?), een Heilig Hartbeeld, een duiventil, een kleine vijver en een Mariagrot.

Een bijzonder element is het lindenlaantje dat in het verleden vanaf het kloostergebouw naar de Begraafplaats heeft geleid. De geknotte leilinden zijn naar schatting zo'n 80 tot 100 jaar oud.

Samenvattend

De kloostertuin bij het St Luciaklooster maakt als geheel een goed onderhouden indruk en heeft een aantal kenmerken en onderdelen die meer of minder karakteristiek zijn voor oude kloostertuinen: de relatie met het kloostergebouw, de ruimtelijke begrenzing, de voormalige moestuin met plantenkas, het bomenbestand, oude begraafplaats, poortgebouwtje, enkele beelden, de duiventil en de Mariagrot. Nader onderzoek is wenselijk om de betekenis van de verschillende tuinaspecten en -onderdelen en van de tuin als geheel te kunnen bepalen.

Ede, 19 januari 2005

Ir A.L.J. (Naud) Wijnhoven

Tuin- en landschapsarchitect bnt